

Не підлягає сумніву, що креативність як риса особистості є загальним атрибутом.

4) Креативність має загальний чи одиничний прояв?

Скажемо так: креативність може стосуватися кожного виду розуму (тому може застосуватися в кожній галузі й кожній ситуації) як інший вимір мислення і дії.

5) Креативність є рисою кількісною чи якісною?

Ми вважаємо, що креативність – це явище винятково якісне. З огляду на свою складність вона мало піддається кількісним обрахункам (подібно відбувається з емоційним і духовним розумом).

Погляньмо на креативність в середовищі праці через призму творчої особи. Тепер ми зобов'язані врахувати кілька істотних рис креативності в організації, відносно незалежних, але взаємопов'язаних. Маємо на увазі наступне:

- креативних працівників і креативні групи;
- креативних керівників, менеджерів, лідерів;
- прокреативну організаційну культуру (“культуру креативності”);
- креативний продукт/послугу;
- креативну стратегію дії/розвитку фірми;
- креативне середовище;
- організаційну структуру, яка сприяє креативності (горизонтальну, бо ієрархічність блокує креативність);
- креативний стиль – спілкування, вирішення проблем, переговорів, прийняття рішень, управління;
- техніки формування і розвитку креативності.

Отже, креативність в організації полягає в стимулюванні, допомозі, розвитку й використанні творчого потенціалу окремих працівників для спільної мети й добра, що лежить в інтересі як організації, так і індивідуума, а не, як дехто хоче, в створенні креативних робочих місць.

У запропонованій статті окреслено компетентнісний підхід щодо розширення можливостей людського капіталу через розвиток і правильне використання емоційного, духовного і креативного розуму. Висловлені теоретико-методологічні аспекти адресовані дослідникам проблем професійної підготовки і практикуючим професійним, кар'єрним і персональним консультантам.

ЛІТЕРАТУРА

1. Alder H. Inteligencja kreatywna. Amber, Warszawa, 2003.
2. Buzan T. Siła duchowej inteligencji. Muza S.A., Warszawa, 2002.
3. Goleman D. Inteligencja emocjonalna w praktyce. Media Rodzina, Poznań, 1999.
4. Janiga J., Pietrulewicz B. Podstawy zawodownawstwa. Agnon, Zielona Góra, 2004.
5. Krokowski M., Rydzewski P. Zarządzanie emocjami. Imperia, Łódź, 2002.
6. Manz Ch. Dyscyplina emocjonalna. Świat Książki. Bertelsmann Media Sp. z o.o., Warszawa, 2005.
7. Oleksyn T. Praca i płaca w zarządzaniu. MSZM, Warszawa, 1997.
8. Weisinger H. Inteligencja emocjonalna w biznesie, czyli jak zwiększyć własne szanse na sukces. Business Press, Warszawa, 1998.
9. Wołk Z. Praca zawodowa jak znaczący wyznacznik przebiegu życia. [w:] Całozyciowa edukacja zawodowa. Problemy teorii i praktyki. Pod red. B. Pietrulewicza. CZE, Zielona Góra, 1997.
10. Zohar D., Marshall I. Inteligencja duchowa, Rebis, Poznań, 2001.

Анна РОМАНОВСЬКА-ТОЛОЧКО

ОБРАЗ ПОЛЬСЬКОЇ СІМ'Ї НА ЗЛАМІ ХХ І ХХІ СТОЛІТЬ

Сім'я визнається найважливішим осередком розвитку й виховання для дитини. Фактори загальної натури і мінливі реалії життя вимагають перетворень також на сімейному ґрунті як у стосунках між подружжям, так і в стосунках між батьками й дітьми. У подружніх стосунках варто було б повністю виключити модель зв'язку, яка базується на домінуванні й підпорядкуванні. Зате стосовно дітей патогенними є не тільки розбиті сім'ї чи сім'ї, в яких з'являється алкоголізм, наркоманія або насильство. Патогенними є також ті сімейні середовища, в яких батьки не усвідомлюють, що основним способом любити дітей є піклування про правильні й теплі взаємостосунки подружжя, а другим способом є відповідне виховання.

Специфіка функціонування сім'ї, на яку складаються різноманітність міжособистісних стосунків, сила й характер взаємного пов'язання, насичення емоціями, стає причиною того, що вона створює систему, яка сильно впливає на кожну особу, яка є членом цієї системи [2].

Стосунки, які панують у сім'ї, можуть давати людині спокій, силу, почуття безпеки, почуття вартості й сприйняття. Вони також можуть бути джерелом багатьох напружень і неспокоїв, а також неприємних чи навіть травматичних переживань, наслідком яких є визначене ставлення особистості до себе й оточення.

Сім'я визнається найважливішим осередком розвитку й виховання для дитини. Вона є місцем, де відбуваються процеси первинної соціалізації, ознайомлення дитини із суспільним світом, представленні їй образу дійсності, норм, цінностей, правил і суспільних ролей. Вона також є місцем, де через ідентифікацію з батьками діти вчаться жіночої й чоловічої поведінки та формують риси своєї статевої тотожності. Тому кожне порушення у функціонуванні сім'ї відбивається на дуже вразливій і податній на впливи особистості дитини.

Функціонування сім'ї залежить від багатьох факторів як загальної природи, пов'язаної із функціонуванням держави, так із внутрішніми рисами й властивостями даної сім'ї, які складають її структура та матеріальний стан, освіта та професійні прагнення батьків, наявна у них система цінностей, застосовувана система влади й контролю, культурний рівень, стан здоров'я, товариські стосунки.

В останні роки вплив факторів, пов'язаних із функціонуванням держави, особливо помітний у польських сім'ях. Унаслідок трансформації ладу, яка викликала глибокі суспільно-економічні зміни, змінилася також ситуація багатьох сімей, що було підтверджено численними дослідженнями Центрального бюро суспільної думки та особами, які займаються цією проблематикою в рамках науково-дослідницької роботи.

Мета статті – зібрати й представити результати досліджень, проведених в останньому десятиріччі, які вказують актуальний образ польської сім'ї, показаний у багатьох площинах, що стосуються найістотніших сфер її функціонування.

Економічна ситуація

Перехід від планової економіки до ринкової й пов'язана з цим так звана "реальність цін" викликали раптове зростання коштів утримання. Настала сильна економічна поляризація суспільства. Знизився життєвий рівень багатьох польських сімей, підвищився тільки у деяких.

14% сімей у Польщі торкнулося безробіття, через що кожна третя сім'я живе на рівні соціального мінімуму.

Серйозні фінансові труднощі мають не тільки сім'ї, які зачепило безробіття. Оцінюється, що близько 40% усіх сімей живе в нестатках, а кожна п'ята – за межею бідності [4]. Наслідки бідності є різними. Значно погіршився стан здоров'я суспільства як дорослих, так і дітей. Підвищився рівень смертності. Відзначається також пониження психічної кондиції багатьох сімей. Збільшилася кількість випадків неврастенії, депресії й самогубств. Зросло споживання алкоголю та кількість залежних від нього осіб. Поширилася сфера соціальної патології й злочинності.

Багато сімей переживають відчуття пригнічення потреб. У таких сім'ях усі гроші тратяться на заспокоєння потреб, пов'язаних із виживанням – головно покупки продуктів харчування, оплата за квартиру, електроенергію тощо. Відмовляються від видатків, що заспокоюють культурні, освітні й оздоровчі потреби сім'ї, що особливо вдаряє по дітях, а це передусім помітно у сфері їх навчання, організації вільного часу та піклування про здоров'я [8]. Батьки змушені шукати й братися за додаткове працевлаштування. Із досліджень видно, що понад 30% чоловіків і близько 20% жінок займаються додатковими заробітками [3]. Відсутність батьків у домі, особливо матері, часто приводить до проблем виховної природи.

Покращення економічної ситуації сім'ї також пов'язане із негативними наслідками. Дійсно, побутові й культурні потреби тут легко заспокоюються, але часто ціною інтенсивного включення до роботи обох батьків (частіше тільки батька), що спричиняє постійну їх відсутність вдома.

Передусім страждають від того стосунки із дітьми, які стають менш міцними, дитина позбавляється контакту з батьками, а в результаті сімейного тепла.

У таких сім'ях спостерігається перебільшена погоня за грішми, бажання швидко збагатитися, споживацький стиль життя, зміни в ієрархії цінностей – важливішим стає “МАТИ” ніж “БУТИ” [10].

Демографічна ситуація

У Польщі постійно зменшується кількість укладених шлюбів і так звана схильність до одруження. Безумовно, є багато причин такої ситуації. Часто у цьому контексті подається складна економічна ситуація, безробіття й відсутність помешкання. Але схожа тенденція виступає також у країнах із значно кращими з точки зору побуту умовами населення. Проблема є глибшою й стосується питання найбільш фундаментальних цінностей, які відносяться до моральної кондиції людини, її позицій та принципів життєвих орієнтирів, що віддзеркалюють наявні ідеї в сучасній культурі [7]ю

Жінки (40%) побоюються невдалого шлюбу та втрати роботи через материнство; вони висловлюють погляд, що діти та домашні обов'язки можуть ускладнити їм професійну кар'єру. Чоловіки обирають свободу й життя без зобов'язань, часто теж побоюються батьківських обов'язків.

Молоді люди хочуть спочатку отримати освіту й хорошу роботу, й тільки тоді створювати сім'ю, щоб мати кошти на її утримання.

У Польщі в 1994 році вперше після II світової війни кількість новостворених шлюбів була меншою від кількості шлюбів, визнаних недійсними, що було спричинене передусім високою смертністю, зокрема серед чоловіків, але також і великою кількістю розлучень. Спостерігається небачений до цього часу масштаб розпаду шлюбів, яким передують утворення нових зв'язків. Соціологи називають це явище успішною полігамією [4].

Спадаючий коефіцієнт укладення шлюбів пов'язується із явищем спільного проживання багатьох пар та із зростаючим відсотком потомства, яке приходить на світ поза шлюбом. Від половини вісімдесятих років постійно збільшується кількість дітей народжених поза сім'єю, й динаміка цього приросту є вищою, ніж показник народжень у шлюбі. Неповна сім'я стає щораз помітніше свідомим життєвим вибором і сприйнятливим стилем життя. Кількість таких сімей складає 15% від усіх сімей, а за підрахунками біля 2 мільйонів дітей виховується в неповних сім'ях. Позашлюбних дітей найбільше є в бідніших регіонах з вищим рівнем безробіття і вищими показниками вживання алкоголю [1].

З іншого боку, майже одна п'ята польських подружніх пар не має дітей, і швидше збільшується кількість бездітних сімей, ніж тих, хто вирішує народити одну або двоє дітей. Від 1984 року спостерігається систематичний спад кількості народжень. Від 1989 року він утримується на рівні, який не забезпечує навіть простого відтворення поколінь. Тенденції до обмеження відтворювальної функції сім'ї пояснюються головню неправильним розумінням цивілізаційного розвитку, процесами індустріалізації та урбанізації й зв'язаними з ними мобільністю населення, підвищенням планки потреб, зокрема споживацьких, які перемагають у протистоянні з матеріальними й психічними затратами виховання дітей [3].

Стосунки в сім'ї

Польські подружжя у більшості випадків називають свої стосунки партнерськими, але дослідження говорять про те, що в масовому масштабі така модель ще не сформувалася.

Важливим критерієм оцінки партнерства в сім'ї є поділ влади, який проявляється у розпорядженні доходами сім'ї та розподіл обов'язків. У $\frac{3}{4}$ польських сімей головним розпорядником грошей є жінка, і тільки $\frac{1}{4}$ має так звані подружні каси й спільно приймає фінансові рішення.

Зате перевантаження жінок домашніми обов'язками є в 5 разів більше й складає близько 5 годин на день. Чоловіки на домашню роботу призначають в середньому 53 хвилини.

Більшість польських жінок (75%) професійно зайняті. Професійна праця жінки, з одного боку, є фактором, що формує її позицію в сім'ї, бо послаблює її залежність від чоловіка й дає статус певної матеріальної незалежності. Зате з іншого боку право на професійну працю перевантажує жінку двома ставками – друга ставка це домашні обов'язки й піклування про дітей. Жінки не завжди можуть справитися з надміром обов'язків, що може негативно відбитися на реалізації виховної та опікунської функції та на емоційній сфері, спричиняючи напруження в стосунках між подружжям [10].

Як уже раніше згадувалося, у більшості сімей фінансові рішення та розпорядження грішми знаходяться в руках дружини, що підтверджує триваючий кілька років процес зміни ієрархії в сім'ї.

У багатьох сім'ях дружина є домінуючою особою, а чоловік відсувається на дальший план для допоміжних дій. Так стається через те, що жінки проявляють більші адаптаційні здібності, швидше можуть пристосуватися до різних ситуацій, особливо в сучасній здібності. Вони легше дають собі раду із перекваліфікацією. Вони більш послідовні й відповідальні. Їх характеризує величезний психологічний імунітет [8]ю

Традиційний образ батька, чоловіка, господаря дому відходить у минуле. У сучасній Польщі чоловіки щораз частіше не можуть дати собі ради з основними викликами. Замість того, щоб боротися, здаються, лякаються, зловживають алкоголем, демонструють фізичну перевагу над дружиною й дітьми, намагаються нав'язати свою позицію агресією. Майже у 20% польських сімей відзначаються випадки насильства, якого допускаються чоловіки.

Виховна ситуація

Під впливом суспільних змін змінюється також позиція батьків щодо дітей, змінюються переконання й погляди на тему виховання, змінюється система визнаних цінностей.

Ці зміни були помітні протягом багатьох років, останнім часом відбулася тільки їх інтенсифікація, й проявляються вони передусім зростанням егалітаризму в стосунках батьки – діти та активною участю чоловіків у догляді за дитиною та її вихованні.

Із досліджень над сприйняттям стосунків дитини з батьками випливає, що в сучасних сім'ях зростає емоційна близькість між батьками та дітьми й зменшується дистанція між ними. Зменшується також контроль та суворий підхід до дитини в порівнянні з попереднім поколінням [9].

Більшість сучасних батьків негативно висловлюється про застосування тілесного покарання й визнає вищість інших виховних методів або м'якшого покарання. Серйозною виховною помилкою батьки визнають відсутність контролю за дітьми та присвячення їм дуже малої кількості часу. Однак 15% досліджуваних стверджує, що побиття дитини – це хороший спосіб справитися з її непослухом. Надмірна поблажливість та зайве перехвалювання дітей вважається цією групою батьків більшою помилкою, ніж суворість і тілесні покарання [6].

Але також до багатьох сучасних польських батьків можна застосувати принцип, що “це останнє покоління тих, хто слухав своїх батьків, і перше покоління тих, хто слухає своїх дітей”. В результаті частина батьків узагалі відмовляється від виховного впливу й висування будь-яких вимог. Інша ж частина намагається виховувати своїх дітей, спираючись на порушену ієрархію цінностей або на спотворене бачення стосунків між людьми [1].

У наш час 80% дітей проживає з обома батьками, решта з матір'ю або батьком, або в новоствореній сім'ї. На 8 одиноких матерів припадає 1 одинокий батько, який сам виховує дітей. Темп приросту одиноких матерів і батьків є схожим. Проблема одинокого виховання дитини пов'язується не тільки з ускладненнями в житті одиноких батьків, але й з великою ймовірністю появи порушень різного роду в особово-суспільному житті дитини.

Багато сучасних сімей, незважаючи на повний склад, функціонує без батька як в сенсі його фізичної, так і психічної відсутності. Фізична відсутність викликана як правило професійною працею – часті виїзди або багатогодинний робочий день. Психічна відсутність – це відсутність зацікавлення справами сім'ї, небажання розмовляти, байдужість до шкільного навчання дитини, причиною чого є відсутність часу, стрес, укладення іншого зв'язку, сильне домінування жінки.

Діти частіше в матерях, ніж у батьках вбачають особу, яка підтримує, цікавиться їх проблемами. У складних ситуаціях діти значно частіше звертаються за допомогою до матері, ніж до батька. Батьки в оцінюванні дітей є більш суворі, ніж матері [5].

Незважаючи на велике загальне значення впливу сім'ї, можна стверджувати, що також загальною є її криза. Вона набирає багатьох форм і зумовлена багатьма факторами, які мають свої витoki як у сімейній, так і загальносуспільній ситуації.

Фактори загальної природи і мінливі реалії життя вимагають перетворень також на сімейному ґрунті як у стосунках між подружжям, так і в стосунках між батьками й дітьми.

У подружніх стосунках варто було б повністю виключити модель зв'язку, яка базується на домінуванні й підпорядкуванні. Зате стосовно дітей патогенними є не тільки розбиті сім'ї чи сім'ї, в яких з'являється алкоголізм, наркоманія або насильство. Патогенними є також ті сімейні середовища, в яких батьки не усвідомлюють, що основним способом любити дітей є піклування про правильні й теплі взаємостосунки подружжя, а другим способом є відповідне виховання.

Варто пам'ятати, що незважаючи на безліч незалежних від нас передумов, ми все-таки маємо істотний вплив на ситуацію й атмосферу, пануючу в нашій сім'ї, про яку ми повинні свідомо піклуватися.

ЛІТЕРАТУРА

1. Adamski F., Dokąd zmierzasz rodzinę? // Wychowawca. — 2002. — № 12.
2. Cierpka A., Systemowe rozumienie funkcjonowania rodziny / Z zagadnień współczesnej psychologii wychowawczej, red. A.Jurkowski, PAN, 2003.
3. Czapiński J. Społeczne koszty transformacji // Czasopismo Psychologiczne. — 1998. — № 1–2.
4. Murawski K. Rodzina i odnowa cywilizacyjna w Polsce // Przegląd Powszechny. — 1999. — № 12.
5. Ostrowska K. Opinie dzieci i młodzieży o własnej rodzinie // Problemy Opiekuńczo Wychowawcze. — 1998.
6. Romanowska-Tołłoczko A., Poradnictwo wychowawcze w dobie przemian edukacyjnych, [w]: Kształcenie i wychowanie w zreformowanej szkole, (red) J.Jonkisz, M.Lewandowski, AWF Wrocław, 2001.
7. Tyrfań B., Potrzeby i zagrożenia rodzin w Polsce w okresie transformacji // Problemy Rodziny. — 1997. — № 1–2.
8. Tyrfań B., Kobieta polska w rodzinie, Problemy Rodziny, Nr 2, 2000.
9. Sitarczyk M., Postawy rodzicielskie w percepcji dwóch pokoleń — podobieństwa i różnice, Problemy Rodziny. — 2004. — № 6.
10. Śnieżyński M., Refleksje o polskiej rodzinie // Wychowawca. — 1998. — № 7–8.

Ірина ДАЦЕНКО

ДОСВІД І ПРОБЛЕМИ ВПРОВАДЖЕННЯ КУРСУ “ПІДГОТОВКА МОЛОДІ ДО СІМЕЙНОГО ЖИТТЯ” В ШКОЛАХ ПОЛЬЩІ

У статті зосереджено увагу на польському досвіді і проблемах підготовки молоді до життя в сім'ї. Проаналізовано стан просімейного виховання і розвитку педагогічної теорії на матеріалах сучасності, основні шляхи, якими сьогодні йде Польща до створення міцної сім'ї і забезпечення дотримання моральних засад у суспільстві. Представлено вимоги до вчителів, які проводять заняття з предмета “Виховання до життя в сім'ї”.

Модернізація і шкільні реформи, орієнтовані на XXI ст., в усіх країнах світу ставлять перед дослідниками в галузі морального виховання злободенні проблеми, актуалізують дослідження взаємовпливу педагогічних процесів у загальноосвітньому вимірі. Нині актуальність педагогічних досліджень, пов'язаних із дотриманням норм моралі в сім'ї і поза нею, зростає і в Україні, і за кордоном. Соціокультурні і соціологічні зміни в умовах сучасного суспільного життя вимагають пошуку нових підходів і нових адекватних часові практичних методик морально-сексуальної освіти школярів, яка полягає насамперед у підготовці учнів до виконання ролей, пов'язаних зі статтю; у формуванні в дітей здатності досягти оптимально узгодженої взаємодії з особами протилежної статі у різних життєвих ситуаціях; у прищепленні вихованцям школи вміння адекватно репрезентувати себе як представника певної статі і самореалізуватись у ролі рівноправного члена сімейної спільноти незалежно від статевої приналежності.

За таких умов вивчення зарубіжного шкільного педагогічного досвіду повинно служити формуванню відкритого педагогічного мислення, коли буде засвоюватись все доцільне, що накопичене в галузі морального, просімейного виховання за кордоном. Звернення до педагогічних реформ Польщі сприяє подоланню існуючого розриву між вітчизняною системою освіти і світовими тенденціями в проведенні необхідних освітніх реформ і запозиченні найбільш цінних ідей досвіду в перетворенні української школи. Пріоритетним стає напрямок пошуку позитивних елементів, можливості розумного впровадження їх у діяльність української школи.